

**Vabariigi Valitsuse määruse
„Porkuni maastikukaitseala kaitse-eeskiri” eelnõu
SELETUSKIRI**

1. Sissejuhatus

Looduskaitseaduse (edaspidi *LKS*) § 10 lõike 1 alusel on Vabariigi Valitsusel õigus võtta ala kaitse alla ja kehtestada ala kaitsekord. Eelnõukohase määrusega muudetakse olemasoleva maastikukaitseala piire, kaitse-eesmärke ja kaitsekorda. See on vajalik, et tagada siseriiklikult ja üleeuroopaliselt oluliste väärtuste kaitse.

Porkuni maastikukaitseala (edaspidi ka *kaitseala*) asub Lääne-Viru maakonnas Tapa vallas Assamalla, Järvajõe, Koplitaguse, Lemmküla, Piisupi, Porkuni ja Võhmetu külas ning Väike-Maarja vallas Kännukülas.

Osa kaitsealasse jäävaid elemente võeti kaitse alla Väike-Maarja Rajooni Tööraha Saadikute Nõukogu 10. septembri 1959. a otsusega nr 168 „Väike-Maarja rajooni looduse ja kultuurimälestusmärkide säilitamisest”. Need elemendid on Porkuni park, kivistised Porkuni paemurrus, Liivamägi, Jaanitulemägi ja hõbepajud. Suurem ala, Võhmetu-Lemküla-Porkuni karstijärvede ja ooside piirkond, võeti kohaliku tähtsusega looduskaitse objektina kaitse alla Rakvere Rajooni RSN Täitevkomitee 11. detsembri 1978. aasta otsusega nr 198 „Kohaliku tähtsusega looduskaitse alla kuuluvate parkide ja botaaniliste üksikobjektide nimekirjade muutmise kohta”. Ala nimetati Porkuni maastikukaitsealaks Vabariigi Valitsuse 12. detsembri 2005. a määrusega nr 295 „Porkuni maastikukaitseala kaitse-eeskiri”. Seega ei võeta määrusega kaitse alla uut ala, vaid kinnitatakse kaitse all olevale alale uus kaitsekord.

Eelnõukohase määrusega muudetakse LKS-i § 13 lõike 1 alusel olemasoleva kaitstava loodusobjekti välis- ja vööndite piire, kaitse-eesmärke ja kaitsekorda. Muudatused on vajalikud, et parandada rangelt kaitstava metsamaa tüpoloogilist esinduslikkust, st tagada laanemetsade kaitse. Kaitseala suuremad järved ja Assamalla karstiala asuvad Natura 2000 võrgustikku kuuluvas Porkuni loodusalas, kogu loodusala jääb kaitsealale.

Vabariigi Valitsuse määruse eelnõu on koostanud Keskkonnaameti kaitse planeerimise spetsialist Liggi Namm (tel 680 7438, e-post liggi.namm@keskkonnaamet.ee), eelnõu kaitsekorra otstarbekust on kontrollinud Keskkonnaameti kaitse planeerimise juhtivspetsialist Riina Kotter (tel 503 7128, e-post riina.kotter@keskkonnaamet.ee). Eelnõu õigusekspertiisi on teinud Keskkonnaameti üldosakonna jurist Reelika Metshein (tel 5697 7994, e-post reelika.metshein@keskkonnaamet.ee). Keskkonnaministeeriumi kontaktisik eelnõu ministeeriumitevahelisel kooskõlastamisel ja kinnitamisel on Marika Erikson (tel 626 2880, e-post marika.erikson@envir.ee). Eelnõu on keeleliselt toimetanud Siiri Soidro (tel 640 9308, e-post siiri.soidro@tlu.ee).

2. Eelnõu sisu, piirangute ja kaitse alla võtmise põhjendus

2.1. Kaitse-eesmärkide vastavus kaitse alla võtmise eeldustele

Kaitseala eesmärk on kaitsta Porkuni-Neeruti oosistu lõunaosa pinnavorme, Jaanitulemäge, Liivamäge, Porkuni paemurdu, Porkuni mäнди, parki ja parkmetsa, maastikuilmet, metsa- ja poollooduslikke kooslusi ning haruldasi, ohustatud ja kaitsealuseid liike. Samuti on

eesmärk kaitsta Porkuni järve, Võhmetu-Lemmküla-Piisupi karstijärvi ja Assamalla karstiala. Kaitsealal kaitstakse nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitse kohta (EÜT L 206, 22.07.1992, lk 7–50) (edaspidi *loodusdirektiiv*) I lisas nimetatud elupaigatüüpe vähe- kuni kesктоitelisi kalgiveelisi järvi (3140), karstijärvi ja -järvikuid (3180*) ning aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niite (6510). Sulgudes on siin ja edaspidi kaitstava elupaigatüübi koodinumber vastavalt loodusdirektiivi I lisale. Tärniga (*) on tähistatud esmatahtsad elupaigatüübid.

Liikidest on eesmärk kaitsta loodusdirektiivi II lisas nimetatud liike ja nende elupaiku. Need liigid on lai-tõmmuujur (*Graphoderus bilineatus*), suur-rabakiil (*Leucorrhinia pectoralis*) ja harivesilik (*Triturus cristatus*). Lisaks on eesmärk kaitsta kaunist kuldkinga (*Cypripedium calceolus*), tiigilendlast (*Myotis dasycneme*), harilikku mudakonna (*Pelobates fuscus*) ja rabakonna (*Rana arvalis*) ning nende elupaiku.

Vastavalt LKS-i §-le 7 on kaitseala kaitse alla võtmise eeldused ohustatus, haruldus, tüüpilisus, teaduslik, ajaloolis-kultuuriline või esteetiline väärtus või rahvusvahelistest lepingutest tulenev kohustus ning linnu- ja loodusdirektiivi rakendamine. Porkuni maastikukaitseala kaitse alla võtmise eelduseks on alale eesmärgiks seatud väärtuste ohustatus, haruldus, tüüpilisus, teaduslik, ajaloolis-kultuuriline ja esteetiline väärtus ning loodusdirektiivi rakendamine.

Kaitseala maastik on Pandivere piirkonnale iseloomulikult reljeefne, sinna ulatub Porkuni-Neeruti oosistiku lõunaosa. Piirkonna karbonaatse kattega oosid on paekivist veeristega ja kruusased, kaetud peamiselt rähksete liivsavimuldadega. Maastikulistest objektidest on kaitstava looduse üksikobjektina eraldi kaitse all Liivamägi ja Jaanitulemägi. Pinnavorme ohustab maavarade kaevandamine ning mitmesugused arendus- ja ehitustegevused. Maastikule on iseloomulikud metsased nõlvad. Suurem osa kaitseala metsadest on laanemetsad. Kõrge tootlikkuse tõttu on laanemetsad Eestis suure raiesurve all, mistõttu on teadlaste hinnangul vanad laanemetsad ohustatud ja muutuvad haruldasteks.

Kaitsealal asub kaitstav looduse üksikobjekt Porkuni mänd ja ürglooduse objekt Porkuni paemurd. Porkuni mänd on ligikaudu kolmemeetrise ümbermõõduga (mõõdetuna 1,3 m kõrguselt) põlispuu. Paemurd on Porkuni lademe stratotüüp (geoloogilise läbilõike etalon), mis sisaldab suurel hulgal korallide ja stromatopooride kivistisi. Tegemist on püsiva teadusliku ja ajaloolise väärtusega objektiga. Porkuni paemurdu ohustab kinnikasvamine ja varisemine. Selle vältimiseks on aeg-ajalt vaja paljandit seal kasvavatest taimedest, sammaldest jt eluvormidest puhastada.

Kaitsealal asub Porkuni järve saarele 19. sajandil rajatud mõis ja park. 15. sajandil asus saarel linnus, millest on tänapäevaks säilinud väravatorn. Järve loodekaldal Ilumäe oosil asub liigirikas parkmets, kus lisaks kodumaistele liikidele kasvavad nulused, lehised ja ebatsuugad. Järvesaar ja parkmets on suure ajaloolis-kultuurilise ja esteetilise väärtusega, mida võib ohustada arendus- ja raietegevus.

Keskkonnaregistri andmetel on kaitsealal ligikaudu sada hektarit poollooduslikke kooslusi. Poollooduslikud kooslused on liigirikkad looduslike liikidega rohumaad, mis on kujunenud pikaaegse mõõduka karjatamise ja niitmise tulemusena. Poollooduslike koosluste rohttaimestik on mitmekesine, mis loob head tingimused ka teistele elustikurühmadele. Poollooduslikke kooslusi kahjustab nii nende hooldamata jätmine kui ka liigne hooldamine (ülekarjatamine, varajane ja mitmekordne niitmine, külvamine jt). Hoolduse lakkamisel niidud võsastuvad, neile

omane liigikoosseis muutub ja liigirikkus väheneb. Poollooduslikke kooslusi ohustab ka nende kündmine, väetamine või liigikoosseisu muutmine (näiteks kultuurtaimede külvamine), mille tagajärjel kooslus hävib.

Kaitsealal asub kahte tüüpi järvi, mis on haruldaste ja ohustatutena lisatud loodusdirektiivi I lisasse. Need on vähe- kuni keskoitelised kalgiveelised järved (3140) ning karstijärved ja -järvikud (3180*). Loodusdirektiivis nimetatud elupaigatüübid on peamiselt arendustegevuse ning intensiivse põllu- ja metsamajanduse tõttu muutunud Euroopa boreaalses piirkonnas haruldaseks ja seetõttu on ohustatud ka paljud nende kooslustega seotud liigid, kes kasutavad järvi elupaigana või toitumisalana. Porkuni maastikukaitseala veekogud on olulised kahepaiksete ja putukate elupaigad.

Lai-tõmmuujur eelistab elupaigana väikeseid madalaveelisi järvi ja tiike, kus veekihi sügavus on enamasti alla ühe meetri (Eesti Looduse Infosüsteem (edaspidi *EELIS*), 2020). Siiski leidub liiki ka suuremates veekogudes. Lai-tõmmuujurit ohustab veekogude füüsiline kahjustamine (kinniajamine, kaevetööd) ja liigsetest toiteelementidest tingitud reostumine (Lai-tõmmuujuri (*Graphoderus bilineatus*) kaitse tegevuskava, 2017). Lai-tõmmuujur kuulub III kaitsekategooriasse. Eesti ohustatud liikide punase nimestiku viimase (2017. aasta) hindamise seisuga on liik Eestis soodsas (LC) seisundis. Hinnang põhineb uuringutel, mis näitavad, et lai-tõmmuujur on Eestis võrdlemisi tavaline ja elupaiga suhtes üsna leplik liik (*EELIS*, 2020).

Suur-rabakiil elab taimestikurikaste tiikide, väikeste järvede ja vanajõgede läheduses. Sigimiseks sobivad hõredama taimestikuga, puhtaveelised ja kaladeta veekogud. Maailmas tervikuna liik ohustatud ei ole, kuid Euroopas on tema levila viimastel aastakümnetel tunduvalt vähenenud (*EELIS*, 2020). Suur-rabakiili ohustab vastsete elupaigaks olevate veekogude reostumine või füüsiline muutmine (süvendamine, veetaseme muutmine jms), aga ka kalade veekogusse asustamine. Suur-rabakiil kuulub III kaitsekategooriasse. Eesti ohustatud liikide punase nimestiku viimase (2017. aasta) hindamise seisuga on liik Eestis soodsas (LC) seisundis (*EELIS*, 2020).

Harivesilik on kahepaikne, kes eelistab veekogudest väikeseid järvi, tiike ja metsakraave, aga ka karjääriveekogusid (*EELIS*, 2020). Veekogude lähiümbruses (50 m raadiuses) peab olema sobivaid toitumis- ja talvitumispaiku, milleks on leht- ja segametsad või ekstensiivselt majandatavad rohumaad (Harivesiliku (*Triturus cristatus*) kaitse tegevuskava eelnõu, 2014). Harivesilikku ohustab peamiselt kudemisveekogude hävimine või kvaliteedi halvenemine, mida põhjustavad näiteks veekogude kinnikasvamine, kaladega asustamine, intensiivne metsa- ja põllumajandus ning veekogude täitmine ja prahistamine (Harivesiliku (*Triturus cristatus*) kaitse tegevuskava eelnõu, 2014). Harivesilik kuulub II kaitsekategooriasse. Eesti ohustatud liikide punase nimestiku viimase (2017. aasta) hindamise seisuga on liik Eestis ohualdis (VU), sest tema levila on väike ja killustunud (*EELIS*, 2020).

Harilik mudakonn elab kerge lõimise või liivase pinnasega päikesele avatud aladel luidetel, liivikutel, hõredates männikutes, aedades, looduslikel ja kultuurmaastikel. Oluline on päikesele avatud, kalavabade veekogude olemasolu (Mudakonna (*Pelobates fuscus*) kaitse tegevuskava, 2015). Mudakonna ohutegurid on samad mis harivesilikul: sigimisveekogude hävimine ja kvaliteedi langus. Harilik mudakonn kuulub II kaitsekategooriasse. Eesti ohustatud liikide punase nimestiku viimase (2017. aasta) hindamise seisuga on liik Eestis väljasuremisohus (EN), sest tema levila on väike ja killustunud ning asurkonnad on väikesearvulised (*EELIS*, 2020).

Rabakonn elab märgades metsades, sooladel ja märgadel rohumaadel. Oluline on päikesele avatud, kalavabade veekogude olemasolu. Rabakonn sigib valdavalt looduslikes veekogudes, eelistades ajutisi veekogusid (lumesulamislompe ja suuri üleujutusalasid jõeluhtadel). Vaatamata laiale elupaigavalikule on rohu- ja rabakonna kaitse tegevuskava eelnõu järgi elupaikade hävimine ja killustumine rohukonna peamine ohutegur. Eesti ohustatud liikide punase nimestiku viimase (2017. aasta) hindamise järgi on rabakonn Eestis ohulähedane (NT), sest elupaikade hävimise ja kvaliteedi languse tõttu osa-asurkonnad kaovad ja levila killustub (EELIS, 2020).

Kaunis kuldking kasvab enamasti poolvarjulistes kohtades avamaastike servades või hõredamates metsades ning puisniitudel. Metsataimena ohustab kuldkinga kasvukohti peamiselt metsade raiumine. Eelkõige ohustavad uuendusraied ja sellised võtted teistes raieviisides, mille käigus rikutakse masinatega mullapinda, sh metsamaterjali ja raiejäätmete koondamisel, kokku- ja väljaveol, või jäetakse raiejäätmed kuldkinga kasvukohale. Lagedale jäänud taimede õitsemist ohustavad hilised öökülmad juunis. Raiele järgneb kiiresti võsa pealetung, millega kuldking ei suuda konkureerida. Kuldkingale ei sobi täisvarju tingimused ega lagedad alad. Kõige soodsamates kasvupaikades jõuab taimedeni veerand täisvalgusest (Kauni kuldkinga (*Cypripedium calceolus*) kaitse tegevuskava, 2015). Kaunis kuldking kuulub II kaitsekategooriasse ja loodusdirektiivi II lisasse. Eesti ohustatud liikide punase nimestiku viimase (2017. aasta) hindamise seisuga on liik Eestis ohulähedane (NT), sest metsaraie tõttu on populatsioonide suurus ja arv vähenenud ning halvenenud elupaiga kvaliteedi tõttu on õitsvate isendite arv väiksem (EELIS, 2020).

Tiigilendlane elab veekoguderohketes piirkondades. Saagi püüdmiseks eelistab suuremaid vaikse vooluga või seisuveekogusid, kuid võib saaki püüda ka niitude ja roostike kohal ning metsaservades. Tiigilendlast ohustab hoonetes olevate varje- ja toitumispaikade hävimine või nendes kohtades häirimine. Lisaks ohustab tiigilendlast ka varjupaikadena kasutatavate vanade õõnsustega puude raie. Tiigilendlane kuulub II kaitsekategooriasse ning loodusdirektiivi II lisasse. Eesti ohustatud liikide punase nimestiku viimase (2019. aasta) hindamise seisuga on liik Eestis soodsas seisus (LC) ning arvukuse trend on tõusev (EELIS, 2020). Arvukus on suurenenud tõenäoliselt seetõttu, et on viidud läbi rohkem uurinuid, mistõttu teadmised liigist on paranenud.

Loodusdirektiivi rakendamine. Loodusdirektiivi ülesanne on kaitsta ohustatud liike ja nende elupaiku ning aidata kaasa looduse mitmekesisuse säilimisele ja taastamisele. Loodusdirektiivi artikli 6 punkti 1 kohaselt tuleb liikmesriikidel kehtestada vajalikud kaitsemeetmed direktiivi lisades nimetatud elupaigatüüpide ning liikide ja nende elupaikade kaitseks, mis vastavad nende elupaigatüüpide ja liikide ökoloogilistele nõudlustele. Porkuni maastikukaitsealast umbes veerand (316,5 ha) kuulub Porkuni loodusala üleeuroopalisse kaitsealade võrgustikku Natura 2000. Loodusalasse kuulub Assamalla piiranguvöönd ja viis järve (Lemküla, Piisupi, Porkuni, Võhmetu ja Ratasjärv). Loodusala eesmärk on loodusdirektiivi I lisa nimetatud elupaigatüüpide ja II lisa nimetatud liikide elupaikade kaitse. Kaitse-eesmärkideks seatud elupaigatüüpide (vähe- kuni keskoitelised kalgiveelised järved (3140), karstjärved ja -järvikud (3180*), aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niidud (6510)) ning lai-tõmmuujuri, suur-rabakiili ja harivesiliku kaitse on ühtlasi Eesti riigi rahvusvaheline kohustus.

Lisaks kaitse-eesmärgiks seatud liikidele on Porkuni maastikukaitseala oluline teiste haruldaste ja ohustatud liikide kaitseks. Samas pole nende kaitse-eesmärgiks seadmine vajalik, sest eesmärgiks seatavate katusliikide ja -elupaikade kaitseks kehtestatav kaitsekord tagab ka nende kaitse. See tähendab, et kaitsekorra väljatöötamisel on lähtunud kaitse-eesmärgina loetletud

liikide ja koosluste ökoloogilistest nõudlustest. Seeläbi tagatakse kaitse kõikidele liikidele, kelle elupaigaks on kaitse-eesmärgiks olev kooslus, või ka neile liikidele, kelle elupaigaeelistused sarnanevad eesmärgina loetletud katusliikide omadega. Kaitseala kaitse-eesmärgiks on seatud need kooslused ja kaitsealused liigid, kelle kaitse jaoks on tegemist esindusliku ja soodsa seisundi säilitamiseks olulise alaga. Kaitse-eesmärgiks on seatud ka need liigid, kelle kaitse sellel alal on loodusdirektiivist tulenev rahvusvaheline kohustus või kelle soodsa seisundi säilimiseks pikaajaliselt (säilimiseks pikas perspektiivis) ei piisa ainult isendikaitsest. Teisi kaitsealuseid liike ei ole kaitsekorra määramisel aluseks võetud, kuid nende puhul on arvestatud, et eesmärgiks seatavate katusliikide ja koosluste alusel kehtestatav kaitsekord tagab ka nende kaitse. Kaitse-eeskirjas sätestatud kaalutusõiguse teostamisel saavutatakse nende liikide puhul kaitse-eesmärk (LKS § 14 lõige 2) LKS-i §-s 55 sätestatud isendikaitse kaudu. Teiste sõnadega tuleb nende liikide puhul kaitseala valitseja (Keskkonnaameti) nõusolekul lubatud tegevusteks ja kaitseala valitseja nõusolekuta keelatud tegevusteks nõusolekut andes arvestada, et kavandatud tegevus ei oleks vastuolus LKS-i §-s 55 sätestatud isendikaitse põhimõtetega. Isendikaitse väldib konkreetsete isendite surmamist, kahjustamist ja hävitamist, kuid ei taga nende liikide elupaikade säilimist sellises mahus, et oleks tagatud nende liikide püsiv pikaajaline säilimine nende levikualal.

Lisaks kaitse-eesmärgiks olevatele liikidele on keskkonnaregistris registreeritud Porkuni maastikukaitsealal järgmiste kaitsealuste liikide leiukohad: II kaitsekategooriasse kuuluvad laanerähn (*Picoides tridactylus*), põhja-nahkhiir (*Eptesicus nilssonii*) ja sarvikpütt (*Podiceps auritus*) ning III kaitsekategooria liigid hallpõsk-pütt (*Podiceps griseogenus*), harilik kärnkonn (*Bufo bufo*), pruunikas pesajuur (*Neottia nidus-avis*), rohukonn (*Rana temporaria*), roo-loorkull (*Circus aeruginosus*), sulgjas õhik (*Neckera pennata*), tähnikvesilik (*Triturus vulgaris*) ja valgelaup-rabakiil (*Leucorrhinia albifrons*). Nende liikide kaitse-eesmärgiks seadmine pole vajalik, sest eesmärgiks seatavate katusliikide ja elupaikade kaitseks kehtestatav kaitsekord tagab ka nende kaitse.

Kaitsealuste liikide korral, keda pole kaitse-eesmärgiks seatud, tuleb arvestada, et kaitseala valitseja võib LKS-i §-s 55 sätestatud isendikaitse sätetele tuginedes seada lisaks kaitse-eeskirjas esitatud piirangutele liigispetsiifilisi tingimusi, mis on vajalikud isendikaitseks.

2.2. Kaitse alla võtmise otstarbekus

Üksikud Porkuni maastikukaitsealal asuvad elemendid (Jaanitulemägi, Liivamägi, mänd, Porkuni park ja kivistised paemurrus) on kaitse all 1959. aastast. Suurem ning kompaktsem ala, Võhmetu-Lemküla-Porkuni karstijärvede ja ooside piirkond, võeti kohaliku tähtsusega looduskaitse objektina kaitse alla Rakvere rajooni RSN TK 11. detsembri 1978. a otsusega nr 198 „Kohaliku tähtsusega looduskaitse alla kuuluvate parkide ja botaaniliste üksikobjektide nimekirjade muutmise kohta.” Selle põhjal moodustati Vabariigi Valitsuse 12. detsembri 2005. a määrusega nr 295 „Porkuni maastikukaitseala kaitse-eeskiri” Porkuni maastikukaitseala.

Väärtused, mille pärast piirkond nõukogude ajal kaitse alla võeti, on säilinud. Praegu on looduskaitsealalt oluliseks (haruldaseks ja/või ohustatuks) muutunud ka teised kaitsealal leiduvad väärtused, mistõttu on vaja hoida ala jätkuvalt kaitse all. Kaitsealale jääb Porkuni-Neeruti oosistiku lõunaosa, iseloomulik on metsaste vallidega maastik. Metsamaa moodustab kaitsealast ligikaudu 67% (u 840 ha). Umbes 765 ha on laane- ja 50 ha salumetsad.

Kaitsealal on 16 looduslikku järve: Kadaka, Kannukse, Kuke, Laksi, Lemküla, Mardihansu, Piisupi, Porkuni, Toorma ja Võhmetu järv, Ratas-, Sakh- ja Süsijärv, Väike ja Suur Roogjärv ning Kannukse soonik (Keskkonnaregister, 2020). Järvi teatakse ühiselt Võhmetu-Lemküla-Porkuni järvede nime all. Porkuni järvest saab alguse Valgejõgi. Kaitsealal asuvad Võhmetu-Lemküla järvede ümbruses ning Assamalla karstialal asuvad kurisud ja maapõues peituvad põhjaveega täidetud karstiõõnsused. Kümme kaitseala veekogu vastavad kogu Euroopas kaitset vajavatele magevee elupaigatüüpidele vähe- kuni kesktoitelised kalgiveelised järved (3140), karstijärved ja -järvikud (3180*). Assamalla lahustükil asub ligikaudu 70 ha suurune poolloodusliku koosluse ala, millest u 61 ha vastab loodusdirektiivi I lisas nimetatud elupaigatüübile aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niidud (6510). Tegemist on karstialaga ja kevaditi on see ala suures osas üleujutatud.

Kaitseala järved ja väiksemad (sealhulgas ajutised) veekogud on olulised elupaigad kahepaiksetele. Vaid kolmes järves pole kaitsealuseid kahepaikseid registreeritud. Keskkonnaregistri 2020. aasta andmetel sigib Porkuni maastikukaitsealal harilik kärnkonn viies, harilik mudakonn üheteistkümnes, rabakonn kümnes, rohukonn neljas, harivesilik ja tähnikesilik veekogus. Harilik mudakonn ja harivesilik kuuluvad II, ülejäänud nimetatud kahepaiksed III kaitsekategooriasse. Riikliku seire tulemused ja muud uuringud näitavad, et Porkuni maastikukaitseala on Eestis oluline hariliku mudakonna ja rabakonna sigimisala. Harilik mudakonn ja rabakonn plaanitakse lisada Porkuni maastikukaitseala kaitse-eesmärgiks. Kuna kahepaiksetele sobivad looduslikud elupaigad on Lääne-Euroopas kadumas, on kahepaiksete kaitse oluline kogu Euroopas. Kaitseala viis järve ja Assamalla luht kuuluvad Porkuni loodusala nime all üleeuroopalisse kaitsealade võrgustikku Natura 2000. Harivesilik on ka loodusala kaitse-eesmärk.

2005. aastal kinnitatud kaitse-eeskirjas ei ole lai-tõmmuujur ja suur-rabakiil kaitseala kaitse-eesmärgina nimetatud. Mõlemad liigid sigivad Porkuni järves. Need liigid on Euroopas ohustatutena nimetatud loodusdirektiivi II lisas ja on seatud Porkuni loodusala kaitse-eesmärgiks. Seepärast lisatakse suur-rabakiil ja lai-tõmmuujur ka siseriikliku tähtsusega kaitseala, Porkuni maastikukaitseala kaitse-eesmärgiks.

Porkuni maastikukaitseala kaitse-eesmärgiks lisatakse II kaitsekategooriasse kuuluv kaunis kuldking ja tiigilendlane. Porkuni loodusala kaitse-eesmärgiks neid ei lisata, sest kaunis kuldking ei kasva looduslal ja seal pole talle sobivaid elupaiku. Samuti ei jää looduslale tiigilendlasele sobivaid varje-, sigimis- ega talvituspaiku. Porkuni maastikukaitsealal on keskkonnaregistris 2020. aasta oktoobri seisuga registreeritud üheksa kauni kuldkinga leiukohta, milles on kokku loetud 127 puhmikut ligi 400 võsuga. Kõik registreeritud kaunid kuldkingad kasvavad riigimaal sihtkaitsevööndis teede ja sihtide läheduses. Keskkonnaregistris on üks 67 ha suurune tiigilendlase elupaik, kus 2017. aastal määrati detektoriga 24 isendit. Lisaks registreeriti kümme põhja-nahkhiire isendit, kuid teda kaitse-eesmärgiks ei seata, sest tiigilendlane katusliigina tagab ka teiste nahkhiirlaste kaitse. Keskkonnaameti peadirektori 15. märtsi 2017. a käskkirjaga nr 1-1/17/150 kinnitatud nahkhiirlaste kaitse tegevuskava järgi tuleks nahkhiired seada kaitsealustes parkides kaitse-eesmärgiks, sest just seal leidub nahkhiirtele vajalikke varje- ja sigimispaiku nagu õõnsustega puud, vanad keldrid ja muud hooned. Porkuni maastikukaitseala tiigilendlase elupaik hõlmab Porkuni järve ja selle ümbruse. Elupaika jäävad mõisaaegsed hooned, park ja vana parkmets, kus on tiigilendlasele sobilikud varje- ja sigimispaigad.

2005. aasta kaitse-eeskirjaga määrati Porkuni maastikukaitseala kaitse-eesmärgiks muu hulgas harilik käoraamat ja väikeluik. Ühtegi hariliku käoraamatu kasvukohta ei ole Porkuni

maastikukaitsealal keskkonnaregistrisse kantud. Ka teiste andmebaaside (e-Elurikkusesse ja Loodusvaatluste andmebaasi) järgi ei ole liiki kaitsealalt leitud. Seetõttu eemaldatakse harilik käoraamat Porkuni maastikukaitseala kaitse-eesmärkidest.

2018. aastal kinnitatud väikeluige tegevuskava järgi oli kaitsealale jääv Assamalla luht 1990-ndatel rahvusliku tähtsusega (51–200 lindu) kevadine väikeluige rändepeatuspaik. Alates 2000. aastatest on alal linde vähemaks jäänud ning viimase e-Elurikkusesse kantud vaatluse järgi peatus seal 2010. aastal ainult kaheksa väikeluuke. Vähenemise põhjus on tõenäoliselt väikeluukede üldise arvukuse vähenemine, kuid võimalik, et ka rohumaa osaline põllumaaks muutmine. Olulisemad kevadised rändepeatuskohad Eestis on Lääne-Eesti rannik ja Audru polder. Kuna Assamalla luhal on väikeluukede arvukus viimase 15 aasta jooksul oluliselt vähenenud ning liigi tegevuskava alusel pole ala ei rahvusvaheliselt ega ka piirkondlikult olulise tähtsusega väikeluige peatuspaik, eemaldatakse väikeluik Porkuni maastikukaitseala kaitse-eesmärkidest. Assamalla luht karstialana ja loodusliku rohumana on looduskaitsealiselt väärtuslik. Vaatamata väikeluige arvukuse langusele on kevaditi alal näha mitmeid n-ö tavalisi linnuliike ning alale jääv karstijärv on oluline kahepaiksete elupaik. Seetõttu lisatakse Assamalla karstiala kaitse-eesmärgiks ja elupaiga kaitse kaudu on tagatud ka liikide (sh väikeluige) kaitse.

Kaitsealal asub Porkuni lademe stratotüübiks olev Porkuni paemurd. See on Valgejõe ürgoru nõlvale rajatud aluspõhjapaljand, kus kuni 4,2 m ulatuses paljanduvad Eesti aluspõhja ordoviitsiumi ladestu kõige noorema osa, Pirgu ja Porkuni lademe suhteliselt puhtad heledad paksukihilised lubjakivid ja dolomiidid. Lademed sisaldavad suurel hulgal erinevaid korallide ja stromatopooride kivistisi.

Porkuni järve saarel on 19. sajandil rajatud mõisahoone ümber park ja järve kaldal oosil liigirikas parkmets. Seal kasvavad nii kodumaised kui ka võõrliigid: üle 100-aastased nuld, lehised, ebatsuugad, kuused ja männid ning mitmes vanuses kased ja haavad. Oosi keskosas kasvavad tammed, saared ja vahtrad. Põõsarinde moodustavad sarapuu, toomingas ja kuslapuu. Parkmets on oluline liikide elupaik ning suure rekreatiivse väärtusega, seal asub mitmeid radu.

Lisaks eespool kirjas olevale on Porkuni maastikukaitseala kaitse all hoidmine põhjendatud asjaoluga, et tegemist on osaliselt Natura 2000 võrgustikku kuuluva alaga. Porkuni loodusalasse kuulub Assamalla piiranguvöönd ja viis järve (Lemküla, Piisupi, Porkuni ja Võhmetu järv ning Ratasjärv).

2.3. Kaitstava loodusobjekti tüübi valik

LKS-i § 28 lõike 1 alusel on maastikukaitseala kaitseala maastiku säilitamiseks, kaitsmiseks, uurimiseks, tutvustamiseks ja kasutamise reguleerimiseks. Porkuni maastikukaitseala on loodud Porkuni-Neeruti oosistu lõunaosa pinnavormide ja karstijärvede kaitseks. Pinnavormid, nendel ja nende vahel olevad kooslused ja kaitsealuste liikide elupaigad on ka praegu peamine kaitseala väärtus. Seetõttu sobib kaitseala tüübina kasutada ka edaspidi maastikukaitseala.

Hoiuala kaitsekord ei ole alale piisav, sest sellele ei koostata kaitse-eeskirja, mis on paljude erinevate kaitseväärtuste olemasolu korral kaitse-eeskirja täpsustamiseks vajalik. Samuti ei võimalda hoiuala kaitsekord mitme eri rangusega vööndi moodustamist ja vajalike piirangute rakendamist, mis on oluline eelkõige metsaelupaikade kaitseks. Püsielupaik ei sobi kaitseala tüübiks, sest seal kaitstakse ainult konkreetse liigi elupaika, mitte erinevate väärtustega looduskompleksi.

2.4. Kaitstava loodusobjekti välispiir ja vööndite piirid

Kaitseala piiritlemisel on lähtunud põhimõttest, et kaitsealasse on hõlmatud kaitset vajavad loodusväärtused ning ala piirid peavad olema looduses selgelt tuvastatavad ja üheselt mõistetavad. Seetõttu on piiritlemisel kasutatud selgepiirilisi ja ajas vähe muutuvaid objekte (peamiselt teid ja mõõdistatud katastriüksuseid). Kaitseala piir on kantud kaardile, kasutades alusena Eesti põhikaarti (mõõtkava 1 : 10 000) ja maakatastri andmeid.

Porkuni maastikukaitseala pindala on 1239,2 ha. Kaitsealal on eraomandis olevat maad 517 ha, munitsipaalomandis 71,6 ja riigi omandis 650,6 ha. Varem (2005. aastal kinnitatud kaitse-eeskirja järgi) oli kogu kaitsealal üks piiranguvöönd. Käesoleva eelnõuga moodustatakse Porkuni maastikukaitsealale üks sihtkaitsevöönd ja kolm piiranguvööndit. Sihtkaitsevööndi pindala on 518,4 ha ja kogu seal asuv maa kuulub riigi omandisse. Kolme piiranguvööndi kogupindala on 720,8 ha, millest 517 ha kuulub eraomandisse, 71,6 ha munitsipaalomandisse ja 132,2 ha riigi omandisse.

Võrreldes 2005. aastal kinnitatud kaitse-eeskirjaga suureneb kaitseala pindala 87,7 ha võrra. Kaitseala laiendatakse riigimaale, kus kasvab laanemets. See on vajalik, et täita nii looduskaitse arengukava kui ka metsanduse arengukava aastani 2020 seatud eesmärgid: parandada rangelt kaitstava metsamaa tüpoloogilist esinduslikkust nii, et see teeniks strateegilist eesmärki „Metsade kui elu- ja looduskeskkonna säilimine on tagatud”. Range kaitse tähendab, et metsi ei majandata. Tüpoloogiline esinduslikkus tähendab, et range kaitse all on eri tüüpi (loo, laane, sooviku, kõdusoo jt) vana metsa vähemalt 20%, sest ohustatud koosluste säilimine oleneb just vanade metsade pindalast ja sidususest.

Pindalamuutused eramaadel on väga väikesed (kõikide eraomandis olevate katastriüksuste peale kokku u 0,1 ha) ja need tulenevad sellest, et välispiir viiakse kooskõlla 2020. aasta katastripiiridega ja põhikaardiga. Eramaid sihtkaitsevööndisse ei arvata, need jäävad endiselt piiranguvööndisse.

Kaitseala välispiir jookseb suures osas mööda katastriüksuste piire ja tee ääri. Kohtades, kus on olemas tee katastriüksus, jookseb kaitseala piir mööda katastriüksuse piiri, kui teel eraldi katastriüksust pole, siis mööda tee äärt. Kaitseala piiriks olevad teed jäävad kaitsealast välja. Koplímäe tee käänukohas läheb piir risti üle tee 12,47 m pikkuse mõttelise sirgena punktide koordinaatidega 59,20195137 ja 26,18225951 ning 59,20204411 ja 26,18213723 vahel. Kirde- ja loodeosas kulgeb piir metsasihi äärt mööda, sihid jäävad kaitsealast välja. Kaitseala loodeosas Porkuni metskond 16 katastriüksusel (78701:001:0105) kulgeb kaitseala piir 8 m kauguselt metsatee telgjoonest. Jürirahva katastriüksusel (78701:002:0970) jookseb kaitseala piir mööda metsa- ja haritava maa kõlviku piiri. Kütimetsa katastriüksusel (78601:001:0052) kulgeb kaitseala piir enamasti mööda katastriüksuse piiri, vaid kirdeosas jookseb piir mõttelise sirgena katastriüksuse ühest käänupunktist teise.

Porkuni sihtkaitsevööndi pindala on 518,4 ha ja see on moodustatud laane- ja salumetsade kaitseks ning sealsetes metsades kasvab kaitse-eesmärgiks olev kaunis kuldking. Sihtkaitsevööndis asuvad ka mõned väiksemad veekogud, kus elavad kahepaiksed. Sihtkaitsevööndi piir kulgeb suures osas mööda kaitseala välispiiri või riigi omandis oleva katastriüksuse piiri. Lemküla, Mardihansu, Piisupi, Suur Roogjärve ja Võhmetu järve ääres kulgeb sihtkaitsevööndi piir põhikaardil märgitud veekogu äärt mööda (veekogud jäävad sihtkaitsevööndist välja). Suur Roogjärve põhjakalda punktist koordinaatidega 59,23434599 ja

26,19219333 kulgeb sihtkaitsevööndi piir mõttelise sirgena Metsajärve katastriüksuse (78701:002:0980) läänenurka. Suur Roogjärve lõunakalda punktist koordinaatidega 59,23384092 ja 26,19306728 läheb sihtkaitsevööndi piir mõttelise sirgena Metsajärve katastriüksuse edelanurka. Porkuni metskond 21 katastriüksusel (78701:002:0380) kulgeb vööndi piir osaliselt mööda tee äärt, tee jääb sihtkaitsevööndist välja.

Assamalla piiranguvööndi pindala on 243 ha ja selle moodustab kogu Assamalla lahustükk. See on karstiala, kus elavad kahepaiksed. Suurel osal alast on kaitse-eesmärgiks olev poollooduslik kooslus aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niidud (6510). Vööndi metsamaal kasvavad peamiselt hall-lepikud.

Porkuni parkmetsa piiranguvöönd on moodustatud mõisa ümber oleva pargi ja ajaloolise parkmetsa kaitseks. Vööndisse jääb oluline osa tiigilendlase elupaigast. Vööndi pindala on 22,5 ha. Järva-Jaani–Tamsalu–Kullenga tee ääres kulgeb vööndi piir mööda teemaa katastriüksuse (78701:004:1170) piiri. Viinavabriku tee 14 katastriüksusel (78701:004:0921) kulgeb vööndi piir mööda kraavi serva, kuni kraav jõuab Porkuni järve. Kraav jääb Porkuni parkmetsa piiranguvööndist välja. Alates punktist koordinaatidega 59,18851270 ja 26,19215684 kulgeb piir mööda Maa-ameti 2020. aasta Eesti põhikaardil märgitud Porkuni järve kallast, kuni Mäe tn 1 katastriüksuse (78701:004:0181) käänupunktis (59,18817730 ja 26,19394605) kulgeb vööndi piir edasi mööda katastriüksuste piire, välja arvatud Lossi tn 11 katastriüksust (78801:004:0182) läbivas lõigus, kus vööndipiir järgib kaldajoont.

Porkuni piiranguvööndi pindala on 455,3 ha ja see koosneb kuuest lahustükist. Porkuni piiranguvööndi moodustab kogu see osa, mis jääb sihtkaitsevööndist ning Assamalla ja Porkuni parkmetsa piiranguvööndist väljapoole. Porkuni piiranguvööndis asub suurem osa kahepaiksetele olulisi veekogusid, mis vastavad kaitse-eesmärgiks olevatele loodusdirektiivi elupaigatüüpidele.

2.5. Kaitsekord

2.5.1. Kaitsekorra kavandamine

Kaitsekorra väljatöötamisel on arvestatud kaitsealal asuvate loodusväärtuste kaitse vajadusega. Loodusväärtuste info põhineb peamiselt keskkonnaregistri andmetel. Kaitse-eeskirja koostamisel on arvestatud kaitsekorra mõju loodusala kaitse-eesmärkidele ja Natura 2000 võrgustiku alade kohta kehtivaid erisusi. Samuti on arvestatud A. Lõhmuse jt 2004. aastal ilmunud uuringut „Loss of old-growth, and the minimum need for strictly protected forests in Estonia”, milles seatakse metsade range kaitse miinimumeesmärgiks 20% iga kasvukohatüübi looduslikust vanametsa pindalast, ning selle põhjal 4. märtsil 2017. a koostatud analüüsi laane-, salu- ja soovikumetsade tüübirühmade lisakaitseks. 97% kaitseala metsadest on laane- või salumets.

Kaitseala kaitse-eeskiri seab kitsendused omandiõigusele (põhiseadus (edaspidi PS) § 32). Keskkonda mõjutava tegevuse õigusliku regulatsiooni aluseks on PS §-st 5 tulenev loodusvarade ja loodusressursside kui rahvusliku rikkuse säästva kasutamise põhimõte. Elu- ja looduskeskkonna säästmise ja sellele tekitatud kahju hüvitamise kohustus tuleneb PS §-st 53. Tulenevalt PS §-dest 5, 32 ja 53 ning keskkonnaseadustiku üldosa seaduse ja LKS-i alusel võib omandiõigust piirata. Omandiõiguse põhiollemuse säilimiseks peavad seadusest tulenevad piirangud olema proportsionaalsed ehk piirangu eesmärgi saavutamiseks sobivad, vajalikud ja mõõdukad. Kaitse-eeskirjaga piirangute seadmise eesmärk on alal leiduvate

loodusväärtuste säilimine. Ühtlasi täidetakse loodusdirektiivist riigile tulenev kohustus tagada loodusväärtuste kaitse Natura 2000 võrgustiku alal. Neid eesmärke saab lugeda õiguspäraseks, kuna abinõud, mis soodustavad eesmärgi saavutamist, on õiguslikult sobivad: loodusväärtusi kahjustavatele tegevustele piirangute seadmine aitab kaasa kaitseala eesmärkide täitmisele. Abinõu on vajalik, kui eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne teise isikut vähem koormava abinõuga, mis on vähemalt sama efektiivne. Kaitse-eeskirja regulatsiooni eesmärgi (loodusväärtuste säilimine) täitmiseks ei ole muid vähemalt sama efektiivseid, kuid isikuid vähem koormavaid meetmeid. Abinõu mõõdukuse üle otsustamiseks tuleb kaaluda ühelt poolt isikutele antud õigusesse sekkumise ulatust ja intensiivsust, teiselt poolt aga eesmärgi tähtsust. Eesti ja Euroopa loodusväärtuste säilimine on oluline eesmärk. Alale kaitse tagamisega ja tegevustele piirangute seadmisega ala loodusväärtused säilivad, loodusväärtusi kahjustavate tegevuste elluviimisel need hävivad.

Porkuni maastikukaitsealal on potentsiaalne ettevõtlushuvi eelkõige metsa majandamine ja maavarade kaevandamine. Ettevõtluse korral on teada risk, et tegevust ei saa võimaldada juhul, kui see kahjustab loodust või elukeskkonda. Ettevõtlusvabadus ei anna isikule õigust nõuda rahvusliku rikkuse ega riigi vara kasutamist oma ettevõtluse huvides. Omandiõigus ja ettevõtlusvabadus ei ole piiramatud õigused. Kaitse-eeskirjaga alale seatud eesmärk kaalub üles omandiõiguse ja ettevõtlusvabaduse riive.

Kaitse-eeskirjaga kehtestatavad piirangud on sätestatud ulatuses, mis tagab kaitsealal asuvate liikide ja looduslike elupaikade soodsa seisundi ning on proportsionaalne saavutatavale efektile. Järgnevates kaitsekorra peatükkides on esitatud kitsenduste kaupa põhjendused, miks on piirangud vajalikud.

Kaitseala jaguneb vastavalt kaitsekorra eripärale ja majandustegevuse piiramise astmele üheks sihtkaitsevööndiks ja kolmeks piiranguvööndiks. Sihtkaitsevööndi režiim rakendatakse vanade laane- ja salumetsade kujunemiseks ja kaitseks.

Kaitse-eeskiri ei reguleeri adru varumist, sest seda kaitsealal ei ole.

2.5.2. Kaitsekorra üldpõhimõtted

Kogu kaitsealal kehtivad kaitsekorra üldpõhimõtted on kooskõlas LKS-iga, samas on määruses sätestatud mõningaid leevendavaid erisusi. Kaitse-eeskirjaga on inimestel lubatud viibida, püüda kala, pidada jahti ning korjata marju, seeni ja muid metsa kõrvalsaadusi kogu kaitsealal. Kaitsealal ei ole kehtestatud ajalisi liikumispäringuid, kuna seal ei ole registreeritud häirimisele eriti tundlikke linnuliike, kelle sigimisedukuse seab ohtu inimeste liikumine pesapaiga ümbruses pesitsemise ajal. Kalapüük ja jahipidamine on kaitsealal lubatud, sest see ei ohusta kalade või ulukite populatsiooni. Marjade, seente ja muude metsa kõrvalsaaduste korjamine kooslusi ohtu ei sea. I ja II kaitsekategooriasse kuuluvate kaitsealuste taime- ja seeneliikide kahjustamine, sealhulgas korjamine ja hävitamine, on keelatud LKS-i § 55 alusel. III kaitsekategooriasse kuuluvate taimede, seente ja selgrootute loomade hävitamine ja loodusest korjamine on lubatud ulatuses, mis ei ohusta liigi säilimist selles elupaigas.

Telkida ja lõket teha võib õuemaal ning kohas, mis on kaitseala valitseja nõusolekul selleks ettevalmistatud ja tähistatud. Kaitsealal on üks avalik kaitseala valitseja nõusolekul ettevalmistatud ja tähistatud lõkke- ja telkimiskoht, see on Penijõe–Aegviidu–Kauksi matkateel asuv Mardihansu lõkkekoht. Muul juhul on telkimiseks ja lõkke tegemiseks vajalik kaitseala

valitseja nõusolek. See nõue on vajalik loodusväärtuste kaitseks. Nõusolekut andes saab kaitseala valitseja suunata lõkke tegemise ja telkimise kohta, kus see ei kahjusta loodusväärtusi, näiteks kaitsealuseid liike või tallamisõrna pinnast.

Sõidukiga sõitmine on lubatud teedel, jalgrattaga ka radadel. Ehitusseadustiku § 92 lõike 1 kohaselt on tee inimeste, sõidukite või loomade liikumiseks või liiklemiseks ettenähtud rajatis. Kaitsealal sõidukiga ja maastikusõidukiga sõitmisele kohalduvad liikluseaduses sätestatud nõuded ja piirangud. Sealhulgas tuleb arvestada, et maastikusõidukit tohib teel liikumiseks kasutada liikluseaduse §-s 154 nimetatud juhul, st jõgede, teede ja muude takistuste ületamiskohtades ning lumega kaetud teel, mis ei ole mootorsõidukitele ajutiselt läbitav, ning teel, kus seda lubab sellekohane liikluskorraldusvahend, samuti politsei- ja tollitöötajad ametiülesannete täitmisel, haige toimetamisel haiglasse, päästetööde tegemisel ning muudel juhtudel, mis on seotud ametiülesannete täitmisega (nagu elektri- ja sideliinide hooldus- ja parandustööde tegemine või muud sellised tegevused). Sõidukiga ja maastikusõidukiga sõitmine väljaspool teid on lubatud järelevalve- ja päästetöödel, kaitseala valitsemise ja kaitse korraldamisega seotud tegevusel, kaitseala valitseja nõusolekul teostataval teadustegevusel, kaitse-eeskirjaga lubatud töödel ning piiranguvööndis ehitiste hooldustöödel, niitude hooldamisel, metsa- ja põllumajandustöödel. Muudel tingimustel pole väljaspool teid sõitmine lubatud, sest see kahjustab taimkatet ja kaitsealuseid liike. Ehitised, mille hooldamiseks võib piiranguvööndis olla vajalik sõita väljaspool teid, on näiteks liinirajatised ja Porkuni järve kaldal olevad hooned.

Kaitseala vetel on lubatud mootoriga ujuvvahendiga sõitmine. Mootoriga ujuvvahendiga sõitmine on lubatud ainult järelevalve- ja päästetöödel, kaitseala valitsemise ja kaitse korraldamisega seotud tegevusel ning kaitseala valitseja nõusolekul teostataval teadustegevusel. Kaitseala kümme veekogu vastavad loodusdirektiivi elupaigatüüpidele, mis on nii maastikukaitseala kui ka loodusala kaitse-eesmärgiks. Kolmeteistkümnes veekogus on registreeritud kahepaiksete elupaigad. Mootorpaadiga liiklemisel on õlireostuse oht. Kaitseala järved on osaliselt allikalised järved karstialal. Mootoriga ujuvvahendiga sõites võib kaasna negatiivne mõju järve ökosüsteemile – sõites paisatakse järvepõhjast üles muda ja muid setteid, mis kiirendab eutrofeerumist. Kuna kaitseala järved on väikesed, ei ole vajadust neil mootorsõidukit kasutada. Kuueteistkümnest järvest üheksa järve veepeegli pindala on alla 1 ha ja viie järve oma alla 10 ha. Suurima, Porkuni järve veepeegli pindala on 48,2 ha. Suviti mõnes järves veetase enamasti langeb ja väiksemad järved võivad seetõttu täiesti ära kuivada. Veetase langeb tugevasti ka Porkuni järves, mis on oma olemuselt allikatoimeline paisjärv.

2.5.3. Tegevuste kooskõlastamine kaitseala valitsejaga

Kaitseala valitseja nõusolekuta on kaitsealal keelatud muuta katastriüksuse kõlvikute piire ja sihtotstarvet, koostada maakorralduskava ja teha maakorraldustoiminguid, kehtestada detail- ja üldplaneeringut, lubada ehitada ehitusteatisel kohustusega või ehitusloakohustuslikku ehitist (sh lubada püstitada või laiendada lautrit või paadisilda), anda projekteerimistingimusi ja ehitusluba või rajada uut veekogu, mille pindala on suurem kui viis ruutmeetrit, kui selleks ei ole vaja anda vee erikasutusluba, ehitusluba ega esitada ehitusteatisel. Samuti on kaitseala valitseja nõusolekuta keelatud anda jahiulukitele lisasööta, sest see suurendab kunstlikult ulukite arvukust. Kõik selles lõigus nimetatud piirangud tulenevad LKS-i § 14 lõikest 1.

Kaitseala valitseja ei kooskõlasta tegevust, mis kaitse-eeskirja kohaselt vajab kaitseala valitseja nõusolekut, kui see võib kahjustada kaitseala kaitse-eesmärkide saavutamist või kaitseala seisundit. Kui tegevust ei ole kaitseala valitsejaga kooskõlastatud või tegevuses ei ole

arvestatud kaitseala valitseja kirjalikult seatud tingimusi, mille täitmisel tegevus ei kahjusta kaitseala kaitse-eesmärgi saavutamist või kaitseala seisundit, ei teki isikul, kelle huvides nimetatud tegevus on, vastavalt haldusmenetluse seadusele õiguspärast ootust sellise tegevuse õiguspärasuse osas.

Praktikas on tingimuste esitamine kõige enam kasutatav võtte, millega välditakse kaitsealadel majandustegevuse kahjustavat mõju. Enamasti ei keelata tegevust, mis on kaitse-eeskirjas lubatud kaitseala valitseja nõusolekul, vaid püütakse kaalutlusõiguse kaudu leida lahendusi, kus tegevus ei kahjusta loodusväärtusi.

2.5.4. Sihtkaitsevöönd

2.5.4.1. Sihtkaitsevööndi eesmärgid

Sihtkaitsevöönd on kaitseala osa seal väljakujunenud või kujundatavate koosluste säilitamiseks. Kaitsealal on Porkuni sihtkaitsevöönd, mille kaitse-eesmärk on metsaökosüsteemi, järvekoosluste ja loodusdirektiivis nimetatud järve-elupaigatüüpide kaitse, poollooduslike koosluste säilitamine ja taastamine ning kaitsealuste liikide ja nende elupaikade kaitse. 99% sihtkaitsevööndist on mets, ülejäänud osa moodustavad loodusdirektiivi elupaigatüübile vastavad väikesed metsajärved, kus elavad kahepaiksed.

2.5.4.2. Lubatud tegevused sihtkaitsevööndis

Sihtkaitsevööndis on lubatud kuni 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine kaitseala valitseja nõusolekuta. Rohkem kui 50 osalejaga rahvaürituse korraldamiseks on vajalik kaitseala valitseja nõusolek. Kooskõlastamise nõue on vajalik, et suured rahvamassid ei kahjustaks loodusväärtusi, ei tallaks kaitsealuseid taimi või kahepaiksete veekogude pehmeid kaldaid.

Sihtkaitsevööndis on kaitseala valitseja nõusolekul lubatud olemasolevate maaparandussüsteemide hoiutööd ja loodusliku veerežiimi taastamine. Valdavas osas sihtkaitsevööndis maaparandussüsteemid puuduvad. Kaks kraavi, mille sihtkaitsevööndisse jääva osa kogupikkus on ligikaudu 220 m, asuvad lõunapoolsel lahustükil. Kraavid asuvad sihtkaitsevööndi piiri lähedal oosi all ning mõjutavad piiranguvööndis oleva loodusliku rohumaa ja haritava maa veerežiimi. Seetõttu on jäetud võimalus nende hooldamiseks. Sihtkaitsevööndi metsi kraavid ei mõjuta, sest kraaviäärne mets asub oosil. Eesvoole kaitsealal ei ole.

Kaitseala valitseja nõusolekul on lubatud koosluse kujundamine vastavalt kaitse-eesmärgile, kaitsealuste liikide elutingimuste säilitamiseks vajalik ning poollooduslike koosluste ilme ja liigikoosseisu tagamiseks vajalik tegevus. Sihtkaitsevööndis võib osutada vajalikuks tugeva inimõjuga metsakoosluste looduslikumaks kujundamine. Seda saab teha kujundusraietega ja istutusega, mille käigus muudetakse ridadesse istutatud puudega ala sarnasemaks looduslikult kujunenud metsale. Sihtkaitsevööndis on üks puisniit ja üks lage aruniit, mida on vaja nende säilimiseks hooldada. Sihtkaitsevööndis asuvad kahepaiksete, sh kaitse-eesmärgiks oleva harivesiliku ja hariliku mudakonna elupaigad. Mõnel pool on vaja puhastada veekogude ümbrust võsast või teha muid tegevusi kahepaiksete elutingimuste parandamiseks.

Sihtkaitsevööndis on kaitseala valitseja nõusolekul lubatud olemasolevate ehitiste hooldustööd ja pilliroo varumine. Sihtkaitsevööndis asuvad kohalikud teed ja metsateed ning puhkekoht. Hooldustöödele ja pilliroo varumisele kooskõlastust andes seab kaitseala valitseja tingimusi

selliselt, et tegevused ei kahjustaks pinnavormi, maastikuilmet, kooslusi või muid looduskaitselisi väärtusi. Regulaarsete hooldustööde jaoks saab kooskõlastuse küsida pikemaks ajaks.

2.5.4.3. Vajalik tegevus sihtkaitsevööndis

Sihtkaitsevööndis asub ligikaudu 1,2 ha suurune puisniit ja 0,3 ha suurune lage aruniit, mida on vaja selle säilimiseks niita. Kohtades, mis on hakanud võsastuma või kus puurinne on kasvanud liiga tihedaks, on vaja puu- ja põõsarinnet kujundada ja harvendada.

2.5.4.4. Keelatud tegevused sihtkaitsevööndis

Sihtkaitsevööndis on kooskõlas kaitse-eeskirjaga sätestatud erisustega keelatud majandustegevus. Vastavalt majandustegevuse seadustiku üldosa seadusele on majandustegevus iga iseseisvalt teostatav, tulu saamise eesmärgiga püsiv tegevus, mis ei ole seadusest tulenevalt keelatud. Tegevus, mille suhtes on kehtestatud teatamis- või loakohustus, loetakse samuti majandustegevuseks ka juhul, kui selle eesmärk ei ole tulu saamine. Seega kõik kaitse-eeskirja kaitsekorra üldpõhimõtete peatükis või sihtkaitsevööndi peatükis reguleeritud tegevused, mis on määrusega lubatud ja mida tehakse tulu saamise eesmärgil, ning tegevused, mis on lubatud või lubatud kaitseala valitseja nõusolekul ja millega kaasneb teatamis- või loakohustus, on kaitseala sihtkaitsevööndis lubatud majandustegevus. Kaitse-eeskirjaga lubatakse sihtkaitsevööndis majandustegevust, mis ei kahjusta kaitseala kaitse-eesmärgi saavutamist või kaitseala seisundit.

Sihtkaitsevööndis on keelatud loodusvarade kasutamine ning uute ehitiste püstitamine, välja arvatud kaitseala valitseja nõusolekul tehnovõrgu rajatise püstitamine kaitsealal paikneva kinnistu tarbeks ning rajatise püstitamine kaitseala tarbeks. Loetletud tegevuste keelamine on kooskõlas LKS-i § 30 lõikega 2. Ühtegi majapidamist sihtkaitsevööndis ei asu. Sihtkaitsevöönd on valdavalt metsamaa ja moodustatud peamiselt metsakoosluste kaitseks. Sihtkaitsevööndisse ei ole võimalik lubada hooneid püstitada, sest see hävitaks ehitusalale jääva metsa. Püstitada võib rajatise, milleks on infotahvliid, suunaviidad jms. Nende mõju kaitseväärtustele puudub või on väike. Samuti võib sihtkaitsevööndisse paigaldada tehnovõrgurajatise, kui need on vajalikud kaitsealal paikneva kinnistu jaoks. Selline vajadus võib tekkida näiteks Süsijärve ja Metsajärve kinnistu tarbeks, mis asuvad piiranguvööndis, kuid on suures osas ümbritsetud sihtkaitsevööndiga.

2.5.5. Piiranguvöönd

2.5.5.1. Piiranguvööndi eesmärgid

Piiranguvöönd on kaitseala osa, mis ei kuulu sihtkaitsevööndisse. Kaitsealal on kolm piiranguvööndit. Assamalla piiranguvööndi eesmärk on poollooduslike koosluste säilitamine ja taastamine, loodusdirektiivi I lisas nimetatud elupaigatüüpide ning kaitsealuste liikide ja nende elupaikade kaitse. Assamalla piiranguvöönd on karstiaala, seal asuvad kurisud ja maapõues peituvad põhjaveega täidetud karstiõõnsused. Vöönd kuulub täies ulatuses Natura 2000 võrgustikku. Porkuni piiranguvööndi eesmärk on pinnavormide, maastikuilme, järve-, metsa- ja poollooduslike koosluste, nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ järve-elupaigatüüpide ning kaitsealuste liikide ja nende elupaikade kaitse. Porkuni piiranguvööndis asuvad kaitseala neli suuremat järve (Lemküla, Piisupi, Porkuni ja Võhmetu), mis kõik kuuluvad ka Natura-alasse. Porkuni parkmetsa piiranguvööndi eesmärk on ajalooliselt kujunenud planeeringu ning

dendroloogiliselt, ökoloogiliselt, esteetiliselt ja puhkemajanduslikult väärtusliku puistu ning kaitsealuste liikide ja nende elupaikade kaitse. Selles vööndis asub Porkuni järve saarel olev mõis ja selle ümbruse park ning järve kaldal oosil paiknev parkmets.

2.5.5.2. Lubatud tegevused piiranguvööndis

Piiranguvööndis on lubatud majandustegevus, arvestades kaitse-eeskirjas sätestatud erisusi. Kuni 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine selleks ettevalmistamata ja kaitseala valitseja nõusolekul tähistamata kohas on lubatud ilma kaitseala valitseja nõusolekuta, rohkema osalejate arvuga üritus tuleb kaitseala valitsejaga kosokõlastada. Ettevalmistatud kohas, milleks on tee, parkla, õueala, külaplats jm, rahvaürituse korraldamiseks ei ole kaitseala valitseja nõusolekut vaja.

Piiranguvööndis on lubatud ehitisi püstitada kaitseala valitseja nõusolekul, seega tuleb igasuguse ehitise (hoone ja rajatise) püstitamine Keskkonnaametiga kooskõlastada. Kooskõlastada tuleb ka sellise ehitise püstitamine, mis ei nõua ehitusluba või -teatist. See on vajalik kogu Euroopas ohustatud järveelupaikade ja nendega seotud liikide (kahepaiksete, lai-tõmmuujuri, rabakiili jt) kaitseks. Ehitusel jms tegevusel tuleb arvestada LKS-i §-des 37 ja 38 esitatud kalda ehituskeelu- ja piiranguvööndi nõuetega. Porkuni järve ja Valgejõe kalda ehituskeeluvööndi ulatus on 50 m ja piiranguvööndi ulatus 100 m veepiirist. Allikate ja väiksemate kui 10 ha suuruste järvede kalda ehituskeeluvööndi ulatus on 25 m ja piiranguvööndi ulatus 50 m veepiirist. LKS-i §-s 38 on nimetatud erandid, millele ehituskeeluvöönd ei laiene, näiteks tiheasustusala ehituskeeluvööndis varem väljakujunenud ehitusjoonest maismaa suunas olemasolevate ehitiste vahele uue ehitise püstitamisele.

Kaitseala valitseja nõusolekul võib muuta veekogude veetaset ja kaldajoont, kui see on vajalik kaitse-eesmärkide saavutamiseks. Selline vajadus võib tekkida kahepaiksete elutingimuste säilitamiseks või parandamiseks.

2.5.5.3. Metsa majandamine

Porkuni piiranguvööndi metsade peamine eesmärk on kaitsealale iseloomuliku maastikuilme, st metsaga kaetud pinnavormide säilitamine. Assamalla piiranguvööndi metsade peamine eesmärk on olla puhver intensiivse põllumajandusmaa ja karstiala poollooduslike koosluste vahel, näiteks vähendab metsamaa põllumajanduses kasutatavate kemikaalide kandumist karstilehtritesse ja looduslikule niidule.

Assamalla ja Porkuni piiranguvööndis on kaitseala valitseja nõusolekul lubatud teha lageraiet haavikutes, kaasikutes ja kuusikutes langi pindalaga kuni 0,8 ha ning hall-lepikutes langi pindalaga kuni 2 ha. Teistes puistutes on lubatud aegjärgne ja häilraie langi pindalaga kuni 2 ha. Porkuni piiranguvööndis munitsipaalomandis oleval Kaieallika (78701:004:0044) katastriüksusel on uuendusraie (lage- ja turberaie) keelatud, tegemist on puhkealana kasutatava üldkasutatava maaga.

Viljakal kasvukohatüübil suureneb pärast raiet rohundite ja põõsaste kasv, mis takistab looduslikult seemnest idanenud puudel suureks kasvada. Seetõttu võib ala jääda väga pikaks ajaks (kuni üks kooslus asendub loodusliku arengu käigus teisega) suurte puudeta. Takistatud on ka seemnete maapinnani jõudmine. Aga kui seemned isegi jõuavad maapinnani ja idanevad, siis ei suuda noored taimed valgus- ja toitainekonkurentsi tõttu tihedatest kõrgetest rohunditest ja põõsarindest kõrgemaks kasvada ning hukkuvad. Selleks et pärast raiet taastuks

kasvukohatingimustele iseloomulik metsakooslus, oleks turberaietest kuusikutes ja märgades lehtmetsades (nt angervaksa kaasikutes) sobiv kasutada veerraiet, pärast seda soodustatakse hooldusvõtetega nii istutatud kui ka looduslikult kasvama hakanud puude kasvu. Reljeefsel maastikul on lageraielanke parem loodusesse sobitada kui veerraie lanki. Lageraie langi paigutamisel saab paremini jälgida looduslike tingimusi ja langid jäävad maastikku loomulikuma kujuga. Veerraie lankidest tekivad maastikku pikad sirged lagedad alad. Aastate möödudes kujuneb mets astmeliseks, kust on sirge joonena eristatavad viie-, kümne-, viieteistkümne- jne aastased astmed. Selline mets on ebaloomulik. Väikese langiga lageraie korral võib korraga lage olev ala olla väiksem kui veerraiega lagedaks võetud ala.

Lageraie langi suuruse määramisel (0,8 ha) on arvestatud, et reljeefsel pinnal asuvad suured lagedad alad võivad ooside nõlvadel põhjustada erosiooni. Suurte lankide ääres tekivad kuusikutes ka päikesekahjustused. Samuti on langi suuruse piirang vajalik maastikukaitsealal uuendusraiate mõju leevendamiseks maastikuilmele. Pärast looduslikku häiringut (põlemist, tormimurdu) tekib alale enamasti hõre mets, mida ilmestavad pikali kukkunud puud ja tüükad. See tähendab, et ala ei jää päris lagedaks. Väikeseid lageraielanke on kergem sobitada maastikku selliselt, et mõju maastikuilmele on väike. Suurem osa (u 50 ha) hall-lepikutest asub Assamalla piiranguvööndis luha ja karstiala ääres, kus maastik on tasane. Lepad aitavad siduda (kinni pidada) põldudelt karstialale kanduvaid toitaineid. Seepärast on seatud lageraie langi suuruse piirang ka hall-lepikutest (2 ha).

Puistutes, kus lageraie pole lubatud (nt männikutes), on lubatud teha turberaiet, kusjuures eespool kirjeldatud põhjustel pole veerraie lubatud. Turberaie toimub enamasti järkude kaupa pikema perioodi jooksul ja eelduseks on see, et turberaie järkude lõpuks kasvab langil uuenenud mets. Seega jääb ala mitmekesisem (erivanuseline) kui lageraiega majandatud mets.

Assamalla ja Porkuni piiranguvööndis tuleb ühe hektari kohta alles jätta vähemalt 20 tihumeetrit kasvavaid puid või nende säilinud püstiseisvaid osi, mis ei kuulu koristamisele ja jäävad metsa alatiseks. See on vajalik elustiku mitmekesisuse säilitamiseks. Alles jäetavad puud valitakse eri puuliikide esimese rinde suurima diameetriga puude hulgast, eelistades kõvalehtpuid, mände, haabasid, samuti eritunnustega, nagu põlemisjälgede, õõnsuste, tuuleluudade või suurte okstega puid. Kuigi elupaiga ökoloogilised tingimused muutuvad pärast raiet oluliselt, säilib vähemalt osa liike ka raiesmikule jäetud surnud puudel. Selles osas on olulised ka vanad lepad. Puud, mis langile alles jäävad, suurendavad sinna kujuneva puistu liigilist ja vanuselist mitmekesisust ning on aluseks eritüübilise surnud puidu tekkele. Kaitseala valitseja võib lubada vähendada elustiku mitmekesisuse säilitamiseks alles jäetavate puude mahtu, kui see on kaitsekorralduslikult või muudel eesmärkidel oluline.

Üldjuhul ei tohi sanitaarraie tegemisel täius langeda alla 40%. See tingimus aitab vältida ja vähendada suurete lagedate alade teket. Sanitaarraie tegemisest on kaitsealale tekkinud suured (üle 2 ha) lagedad alad. Metsakaitse ekspertiisi alusel võib täius langeda ka alla 40%, kui see on vajalik haigusetekitaja leviku tõkestamiseks. See võib olla vajalik ulatuslike üraskikahjustuste vältimiseks. Kui pärast sanitaarraiet jääb täius näiteks 30%, on suur oht, et tuuleheitega langeb täius alla 30%, misjärel loetakse ala üksikpuudega alaks. Sellised alad ei ole kooskõlas piiranguvööndi kaitse-eesmärkidega.

Porkuni piiranguvööndis ei või metsata metsamaa ja noorema kui kümne aastase puistu osakaal ületada 20% katastriüksuse metsamaa või riigimetsa kvartali pindalast. See tähendab, et kui katastriüksusel on 10 ha metsamaad, kus kasvab küps mets, siis korraga saab sel katastriüksusel näiteks lageraiet teha kahel hektaril (kuni 0,8 ha suuruste lankidena). Järgmise lageraie saab

teha kümne aasta pärast eeldusel, et eelmistel lankidel on mets uuenenud. Porkuni piiranguvööndi metsade peamine eesmärk on maastikuilme ja metsade vanuselise mitmekesisuse säilitamine. Lisaks on metsad puhvriks kahepaiksete sigimisveekogude ja intensiivse põllumajandusega alade vahel. Bioloogilise mitmekesisuse tagamiseks on oluline, et säiliks ka vana metsa ja sellele iseloomulikke elemente, nagu eri lagunemisastmes lamapuit, bioloogiliselt vanad puud, puude tüükad. Vanade metsade sammaltaimede ja samblike liigirikkus on suurem ning rohkem leidub neis puitu lagundavaid seeni. Samuti on vanades metsades rohkem haruldasi ja spetsialiseerunud liike.

Porkuni parkmetsa piiranguvööndis on kaitseala valitseja nõusolekul lubatud puuvõrade või põõsaste kujundamine ning puittaimestiku istutamine ja raie. Selles vööndis on mõisa peahoone ümbrus järvesaarel ja järve loodeosas Ilumäe oosil paiknev maastikupark. Ilumäe oosil paiknev pargiosa on metsa ilmega. Seal kasvavad nii kodumaised kui ka võõrliigid: üle 100-aastased nulud, lehised, ebatsuugad, kuused ja männid ning eri vanuses kased ja haavad. Oosi keskosas kasvavad tammed, saared ja vahtrad. Põõsarinde moodustavad sarapuu, toomingas ja kuslapuu. Parkmets on suure rekreatiivse väärtusega, seal asub mitmeid radu. Eesmärk on hoida ala eriliigilise puhkemetsana ning tiigilendlase, metsalindude, putukate, seente, sammalde, samblike ja teiste elustikurühmade elupaigana. Metsaseaduse § 3 lõike 3 alusel ei ole pargi maa metsamaa. Seega metsaseadus seal ei kohaldu, mis tähendab, et metsateatist ei menetleta ning puude ja põõsaste raieks ja kärpimiseks on vajalik Keskkonnaameti nõusolek. Nõusoleku andmisel arvestab Keskkonnaamet, et raietegevuse käigus säiliks tiigilendlasele sobivad varje- ja pesitsusalad, eriliigiline ja -vanuseline puistu ja põõsarinne ning ala väärtus puhkemetsana ei saaks kahjustada.

Pinnasekahjustuste vältimiseks on piiranguvööndis keelatud puidu kokku- ja väljavedu külmumata pinnaselt. Sademeterohkel perioodil on oht, et puidu kokku- või väljaveo käigus saab raskete masinate kasutamisel pinnas ja metsa alustaimestik oluliselt kahjustada. Liigniisketes tingimustes tekivad puidu kokku- ja väljaveol pinnasesse suured rööpad ning taimkate hävib. Kui pinnas seda võimaldab, võib kaitseala valitseja lubada puidu kokku- ja väljavedu ka külmumata pinnaselt.

2.5.5.3. Vajalik tegevus piiranguvööndis

Selleks et poollooduslike koosluste ilme ja liigikoosseis säiliks, on vaja neid niita, karjatada loomi ning harvendada puu- ja põõsarinnet. Kõige olulisem poollooduslike koosluste ala on ligikaudu 70 ha suurune ja asub Assamalla piiranguvööndis. Kevaditi on suur osa sellest üle ujutatud. Ala on oluline ka kahepaiksetele, kelle jaoks on samuti oluline, et ala ei võsastuks.

2.5.5.4. Keelatud tegevused piiranguvööndis

Piiranguvööndis on keelatud uue maaparandussüsteemi rajamine. Kaitsealal puuduvad liigniisked alad, mistõttu pole maaparandussüsteemide rajamine vajalik. Keelatud on maavara kaevandamine, sest see ohustab kaitseala kõige iseloomulikumaid loodusväärtusi: pinnavorme ning järvi, kaitsealuseid, ohustatud ja haruldasi liike.

Piiranguvööndis on keelatud puhtpuistute kujundamine ja energiapuistute rajamine ning biotsiidi, taimekaitsevahendi ja väetise kasutamine, sest see vaesestab elustiku mitmekesisust ja kahjustab alade looduslikku seisundit. Biotsiidi, taimekaitsevahendit ja väetist on lubatud kasutada õue- ja põllumaal ning pargi ilu- ja tarbeaias. Kemikaalide kandumine järve muudab veekogu kui elukeskkonda. Maismaal liikudes võivad mürgid kleepuda kahepaiksete niiskele nahale ja hakata seal lahustuma. See võib mõjutada looma käitumist või põhjustada surma. Suurem osa Porkuni maastikukaitseala järvedest asub metsa sees, haritavad maad jäävad veekogudest rohkem kui 100 m kaugusele. Harivesiliku ja hariliku mudakonna kaitse tegevuskava järgi liiguvad need liigid veekogudest u 50 m kaugusele. Kogu Porkuni maastikukaitseala asub Pandivere ja Adavere-Põltsamaa nitraaditundlikul alal (seejuures Assamalla luht on oluline allika- ja karstiala), kus põhjavee, allikate ja karstialade kaitseks tuleb järgida ka Vabariigi Valitsuse 21. jaanuaril 2003. a vastu võetud määrust nr 17 „Pandivere ja Adavere-Põltsamaa nitraaditundliku ala kaitse-eeskiri”.

Selleks et veekogude pehmed kaldad ja kahepaiksete elupaigad ei saaks kahjustada, on külmumata pinnaselt keelatud roogu varuda.

3. Menetluse kirjeldus

Kaitse-eeskirja väljatöötamise kavatsust tutvustati avalikult 2019. aasta märtsis. Väljatöötamise kavatsus saadeti tutvumiseks ja arvamuse avaldamiseks maaomanikele, Maa-ametile, Maanteeametile, Keskkonnainspektsioonile ning Tapa ja Väike-Maarja Vallavalitsusele. Väljatöötamise kavatsusega sai tutvuda ka Keskkonnaameti Rakvere kontoris ja veebilehel www.keskkonnaamet.ee. Teade väljatöötamise kavatsuse avalikust tutvustamisest ilmus 2. märtsil 2019. a maakondliku levikuga lehes Virumaa Teataja. Väljatöötamise kavatsuse täiendamiseks ja parandamiseks sai ettepanekuid esitada 18. märtsini 2019. a. Esitati üks ettepanek, millega avaldati arvamust, et ala, kuhu moodustatakse sihtkaitsevöönd (riigimaa), on intensiivselt majandatud ega sobi seetõttu kaitseala kaitse-eesmärkide täitmiseks. Ettepaneku tegija palus Keskkonnaametil ala sobivust täiendavalt hinnata. Keskkonnaamet selgitas kirjalikult väljatöötamise kavatsuse sissejuhatuses ja väärtuste peatükis olevat: laiendusala ja sihtkaitsevööndi moodustamine täidab looduskaitse- ja metsanduse arengukava eesmärke ning maastikukaitseala eesmärke (maastikuilme, metsakoosluste, ohustatud, haruldaste ja kaitsealuste liikide kaitse). Samuti selgitati, et kuna laanemetsad on kõrge tootlikkusega, on neid kogu Eestis majandatud, mistõttu ongi tekkinud olukord, kus vanu laanemetsi on vähe. Seepärast tuleb range kaitse alla võtta ka noor mets, et sellest saaks kujuneda vana, paljude ohustatud liikide elupaigaks sobiv mets.

Väljatöötamise kavatsust tutvustav avalik koosolek toimus 19. märtsil 2019. a Tapa Vallavalitsuse Tamsalu teeninduspunktis. Koosolekul osales koos Keskkonnaameti töötajatega seitse inimest. Koosolekul täiendus- ja parandusettepanekuid ei tehtud.

Kaitse-eeskirja eelnõu avalik väljapanek toimus 3.–29. septembril 2020. a. Teade avalikust väljapanekust koos eelnõu ja selle juurde kuuluvate materjalidega saadeti maaomanikele,

Maa-ametile, Maanteeametile, Muinsuskaitseametile, Keskkonnainspeksioonile, Riigimetsa Majandamise Keskusele, Tapa ja Väike-Maarja Vallavalitsusele, Erametsaliidule ning MTÜle Eesti Metsa Abiks. Väljatöötamise kavatsusega sai tutvuda ka Keskkonnaameti veebilehel www.keskkonnaamet.ee ning Tapa Vallavalitsuse veebilehel www.tapa.ee. Teade kaitse-eeskirja eelnõu avalikust väljapanekust ilmus 3. septembril 2020. a Õhtulehes ja maakondliku levikuga lehes Virumaa Teataja. Samasisuline teade avaldati 31. augustil 2020. a väljaandes Ametlikud Teadaanded. Looduskaitseaduse § 9 lg 4 punkti 3 alusel avalikku arutelu ei korraldatud. Ettepanekud eelnõu muutmiseks esitasid Maanteeamet ja MTÜ Eesti Metsa Abiks.

Tabel 1. Avaliku väljapaneku ajal tehtud ettepanekud

Nr	Maaüksus/huvi-grupp	Ettepaneku sisu	Tulemus
1.	Maanteeamet	Analüüsida kaitstavaid väärtusi riigi kõrvalmaanteede 15128 ja 17135 transpordimaal ja võimalusel teed transpordimaa ulatuses kaitsealast välja arvata.	Arvestatud osaliselt , st analüüsiti, kuid täiendavalt transpordimaad kaitsealast välja ei arvata. Enne eelnõu avalikustamist muudeti kaitseala piiri selliselt, et kus loodus-väärtused seda võimaldasid, arvati transpordimaa kaitsealast välja. Mõlema tee ääres asuvad lammi-niidud, ühe tee alt voolab läbi Valgejõgi, kohati ulatuvad oosi nõlvad tee ääreni. Kuna märgi kooslusi ja pinnavorme võivad suuremamahulised teetööd mõjutada, on oluline, et kaitseala valitseja saaks seada tööde läbiviimisele tingimusi. Seetõttu ei arvata neid teid kaitsealast välja.
2.	MTÜ Eesti Metsa Abiks	Lisada kaitse-eesmärgiks loodusdirektiivi I lisas nimetatud elupaigatüübid 6430, 6450, 6530*, 9010*, 9050 ja 9060.	Mitte arvestatud. Elupaigatüüpide koodid on otseselt seotud loodusdirektiiviga. Porkuni maastikukaitsealast kuulub Natura 2000 võrgustikku ainult veerand. Need elupaigatüübid, mis Natura alal on inventeeritud, on juba maastikukaitseala eesmärgiks. Kaitseala eesmärk on ka metsa- ja poollooduslike koosluste kaitse, loodusdirektiivi sõnastusega elupaigatüüpe väljaspool Natura ala eesmärgiks ei lisata.
3.	MTÜ Eesti Metsa Abiks	Lisada kaitse-eesmärgiks laanerähn, sarvikpütt, tiigilendlane, rabakonn, valgelaup-rabakiil ja kaunis kuldking ning nende elupaigad.	Arvestatud osaliselt. Kaitse-eesmärgiks lisatakse kaunis kuldking, rabakonn ja tiigilendlane, sest nende liikide jaoks on kaitseala oluline elupaik. Teisi liike kaitse-eesmärgiks ei

			seata, nende kaitse on tagatud läbi katusliikide ja elupaikade kaitse ning LKSi § 55 täitmise.
4.	MTÜ Eesti Metsa Abiks	Laiendada sihtkaitsevööndit selliselt, et kõik kaitsealal inventeeritud ja/või registreeritud loodusdirektiivi lisades nimetatud elupaigatüübid ja liikide leiukohad oleksid sihtkaitsevööndis.	Mitte arvestatud. Moodustatakse umbes 518 ha suurune sihtkaitsevöönd, mis tagab looduslike metsakoosluste ja nendega seotud liikide parema kaitse. Kõik loodusväärtused ei vaja kaitseks sihtkaitsevööndi režiimi (näiteks pool-looduslikud kooslused, järved ja nende elustik), neid on võimalik kaitsta ka piiranguvööndis ehitus- ja arendustegevusele ning teistele tegevustele tingimusi seades.

4. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõu koostamisel on arvestatud EÜ Nõukogu direktiiviga 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku taimestiku ja loomastiku kaitsest (EÜT L 206, 22.07.1992, lk 7–50).

EÜ Nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ ehk loodusdirektiivi artikli 2 lõike 1 kohaselt on nimetatud direktiivi eesmärk looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitsmisega kaasa aidata bioloogilise mitmekesisuse säilimisele Euroopa Liidu liikmesriikide territooriumil. Loodusdirektiivi artikli 3 lõigete 1 ja 2 kohaselt luuakse Euroopa ökoloogiline võrgustik Natura 2000, mille loomise annab oma panuse iga liikmesriik võrdeliselt sellega, millisel määral leidub tema territooriumil loodusdirektiivis nimetatud looduslike elupaigatüüpe ja liikide elupaiku. Vabariigi Valitsuse 5. augusti 2004. a korralduse nr 615 „Euroopa Komisjonile esitatav Natura 2000 võrgustiku alade nimekiri” lisa 1 punkti 2 alapunktiga 317 on Natura 2000 võrgustiku loodusalaks esitatud Porkuni loodusala, kuhu kuulub Porkuni maastikukaitseala Assamalla piiranguvöönd ning Lemküla, Piisupi, Porkuni ja Võhmetu järv ja Ratasjärv. Seetõttu tuleb Porkuni maastikukaitsealal tegevuste kavandamisel hinnata selle mõju kaitse-eesmärkidele, arvestades Natura 2000 võrgustiku alade kohta kehtivaid erisusi.

Porkuni loodusala on kinnitatud Natura 2000 võrgustiku alaks Euroopa Komisjoni 1. novembri 2007. a otsusega 2008/24/EÜ, millega võeti vastavalt nõukogu direktiivile 92/43/EMÜ vastu boreaalses biogeograafilises piirkonnas asuvate ühenduse tähtsusega alade esimene ajakohastatud loetelu (teatavaks tehtud numbri K(2007) 5402 all, ELT L 012, 15.01.2008, lk 118–382). Viimati ajakohastati boreaalse biogeograafilise piirkonna loodusalade nimekirja Euroopa Komisjoni 24. märtsi 2020. a rakendusotsusega (EL) 2020/494, millega võeti vastu boreaalses biogeograafilises piirkonnas asuvate ühenduse tähtsusega alade loetelu kolmeteistkümnes uuendatud versioon (teatavaks tehtud numbri C (2020) 1713 all, ELT L 111, 8.04.2020, lk 1–256).

5. Määruse mõju ja rakendamiseks vajalikud kulutused

Määruse mõju on positiivne loodus- ja elukeskkonnale, aidates looduskeskkonna säilitamisega kaasa inimeste pühivajaduste ja elukvaliteedi tagamisele. Mudakonna kaitse-eesmärgiks arvamine aitab hoida looduslikku elurikkust.

Uue kaitse-eeskirja kehtestamine aitab kaasa rahvusvaheliste kohustuste täitmisele, seega on mõju välissuhetele positiivne. Looduse mitmekesisuse ehk elurikkuse säilitamise ja suurendamise vajaduse sätestavad nii Euroopa 2020 kui ka Ressursitõhusa Euroopa tegevuskava. Sellest tulenevalt on elurikkuse vähenemise peatamiseks ja taastamiseks kinnitatud EL elurikkuse strateegia aastani 2030 (EU Biodiversity Strategy for 2030), mis seab liikmesriigile konkreetsed ja mõõdetavad eesmärgid elurikkuse (liikide ja elupaikade seisundi) parandamiseks aastaks 2030. Kinnitatav õigusakt toetab otseselt nende eesmärkide saavutamist.

Porkuni maastikukaitseala on juba riikliku kaitse all, mistõttu puudub määruse jõustumisel oluline mõju sotsiaalvaldkonnale, riiklikule julgeolekule, majandusele, regionaalarengule ning riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse korraldusele. Määrus aitab täita Eesti Metsanduse arengukavaga (2011–2020) võetud strateegilist eesmärki, mille järgi peab olema metsade kui elu- ja looduskeskkonna säilimine tagatud.

Planeeringud tuleb kooskõlla viia kehtestatud õigusaktidega. Teadaolevalt ei ole vastuolusid kehtivate planeeringutega. Eelnõu avalikustamise käigus saadeti kohalikele omavalitsusele ja maaomanikele arvamuse avaldamiseks eelnõu materjalid. LKS-i § 9 lõike 7¹ punktide 3 ja 4 järgi on avalikustamise üks eesmärk saada menetlusosalistelt neile teadaolevad andmed, mis on eelnõuga seotud.

Vastavalt maamaksuseaduse §-le 4 kaasneb määruse jõustumisega kohaliku omavalitsuse maamaksutulude mõningane vähenemine. Maamaksuseaduse § 4 lõike 3 kohaselt hakkab maamaksusoodustus kehtima kaitse-eeskirja jõustumisele järgneva aasta 1. jaanuaril. Maamaksuseaduse § 4 lõike 1 punkti 1¹ kohaselt kaitsealade sihtkaitsevööndi maalt maamaksu ei maksta ja § 4 lõike 2 kohaselt makstakse LKS-i §-s 31 sätestatud piiranguvööndi maalt maamaksu 50% maamaksumäärast. 90 ha osas, mis ei asunud varem kaitsealal, kuid arvatakse sihtkaitsevööndisse, edaspidi maamaksu ei maksta. Umbes 428 ha-l, mis arvatakse piiranguvööndist sihtkaitsevööndisse, kehtib 50% maamaksusoodustus. Kokku väheneb Tapa Vallavalitsuse maamaksutulu ligikaudu 2 500 euro võrra aastas. Kuna kaitseala laienduse alal ja sihtkaitsevööndis asuvad riigi omandis olevad maad, ei puuduta maamaksusoodustused eraomandis olevaid maid.

Vastavalt LKS-i §-le 20 võib riik kokkuleppel kinnisasja omanikuga omandada kinnisasja, mille sihtotstarbelist kasutamist ala kaitsekord oluliselt piirab, kinnisasja väärtusele vastava tasu eest. Kuna sihtkaitsevööndis eraomandis olevaid maid ei asu, ei teki riigieelarvesse maa riigile omandamise kulusid.

Poollooduslike koosluste hooldamiseks ja taastamiseks kaitsealal makstakse toetusi. Taastamistöde (puurinde liituvuse vähendamist, võsalõikust, mätaste hekseldamist, karjaaedade rajamist) teotusi reguleerib keskkonnaministri 1. juuni 2004. a määrus nr 62 „Loodushoiutoetuse taotlemise, toetuse läbivaatamise ja toetuse maksmise kord, nõuded toetuse maksmiseks ja toetuse määrad” ning hooldamistoetusi (niitmist ja karjatamist) maaeluministri 22. aprilli 2015. a määrus nr 38 „Poolloodusliku koosluse hooldamise toetus”. Taastamistoetuse summa oli olenevalt niidu tüübist ja töö iseloomust oli 2019. aastal kuni 885 eurot/ha. Poollooduslike koosluste hooldamise toetuse suurus oli 85–450 eurot/ha aastas. Kaitsealal on poollooduslikke kooslusi ligikaudu 100 ha. Käesoleva eelnõuga kulud poollooduslike koosluste toetusele ei muutu, sest neid ei arvata täiendavalt kaitse alla või kaitse alt välja.

Maaeluministri 22. aprilli 2015. a määruse nr 39 „Natura 2000 erametsamaa toetus” alusel makstakse Natura 2000 võrgustiku alal ning LKS-i § 4 lõike 1 punktis 1 või 4 nimetatud kaitstava loodusobjekti sihtkaitsevööndis asuva erametsamaa osas toetust looduskaitsete piirangute tõttu saamata jäänud tulu hüvitamiseks. Toetust makstakse Maaelu Arengu Euroopa Põllumajandusfondist (EAFRD) ja kaasfinantseeritakse Eesti riigi eelarvest. Toetuse määr sihtkaitsevööndis asuva ühe hektari metsaala kohta on 110 eurot ja piiranguvööndis kuni 60 eurot aastas. Toetusõiguslikku metsamaad on kaitsealal ligikaudu 47 ha. Käesoleva eelnõuga metsatoetuse kulud ei muutu, sest loodusala piire ei muudeta ja eramaid sihtkaitsevööndisse ei arvata.

Porkuni maastikukaitseala kaitsekorra uuendamiseks arvatakse sihtkaitsevööndisse u 90 ha varem kaitse alt väljas olnud ja u 422 ha varem piiranguvööndisse kuulunud riigimetsa maad. Riigimetsa Majandamise Keskuse arvutuste kohaselt jääb majandusmetsa range kaitse alla võtmisel riigil metsa majandamata jätmisel saamata tulu keskmiselt 156 eurot hektari kohta aastas. Kuna piiranguvööndi metsade majandamine oli ka varem kitsendatud, oli majanduspiirangutega metsade kavandatav raiemaht ligikaudu 1/10 majandusmetsa lankide keskmisest. Ligikaudu 1/3 (u 140 ha) sihtkaitsevööndisse arvatavatest metsadest on nooremad kui 31 aastat. Seejuures on metsata metsamaa pindala u 60 ha. Metsi, kus lähima kümne aasta jooksul oleks võimalik piirangute muutmise raie teha, on sellel alal, mis seni kaitsealasse ei kuulunud, vaid u 35 ha ning alal, mis kavandatakse arvata piiranguvööndist sihtkaitsevööndisse, u 190 ha. Eelnevat arvesse võttes on riigimetsast saamata jääv tulu keskmiste määrade järgi ligikaudu 3 400 eurot aastas. Keskkonnaagentuuri uuringu kohaselt jääb keskmiselt 40% raieküpsel aladel väljastatud metsateatistest realiseerimata muudel põhjustel (ebasoodsad ilmastikuolud, puiduturu olukord jne).

6. Määruse jõustumine

Määrus jõustub kümnendal päeval pärast Riigi Teatajas avaldamist.

7. Vaidlustamine

Määruse üldkorraldusele ehk haldusakti tunnustele vastavat osa on võimalik vaidlustada, esitades halduskohtumenetluse seadustikus sätestatud korras kaebuse halduskohtusse. Määruses on üldkorralduse regulatsioon suunatud asja (kinnistu) avalik-õigusliku seisundi muutmisele, hõlmates eelkõige asja kasutamist ja käsutamist reguleerivaid sätteid. Seega vastavad määruses üldkorralduse tunnustele sätted, millest tulenevad kinnisasja omanikule või valdajale õigused ja kohustused on konkreetse kinnisasjaga tihedalt seotud ning puudutavad kinnisasja kasutamist või käsutamist. Halduskohtumenetluse seadustiku § 46 lõike 1 kohaselt võib tühistamiskaebuse esitada 30 päeva jooksul kaebajale haldusakti teatavaks tegemisest arvates ja sama paragrahvi lõike 5 kohaselt kaebuse haldusakti õigusvastasuse kindlakstegemiseks kolme aasta jooksul haldusakti andmisest arvates.

8. Eelnõu kooskõlastamine

Eelnõu on kooskõlastatud teiste ministriumitega eelnõude infosüsteemi EIS kaudu. Ministriumid on kooskõlastanud eelnõu vaikimisi. Vabariigi Valitsuse reglemendi § 7 lõike 4 kohaselt, kui kooskõlastaja ei ole sama paragrahvi lõigetes 1–3 sätestatud tähtaja jooksul eelnõu kooskõlastanud või jätnud seda põhjendatult kooskõlastamata, loetakse eelnõu kooskõlastatuks.